

KÖNYVSZEMLE

Adorjáni Rudolf Károly: *Egy Kis-Küküllő menti unitárius falu száz éve.* Budapest–Kolozsvár, 2011. 370 p. Kriza János Néprajzi Társaság és MTA Néprajzi Kutatóintézet kiadványa

Adorjáni Rudolf Károly a magyar népi kultúra igazi arcának megismeréséhez, a tudomány aktuális célkitűzéséhez kínál újabb, lelkiismeretesen, alapos tudással megírt monográfiát. Választása a Kis-Küküllő menti Pipére esett, ahol több mint egy évtizedig szolgált unitárius lelkészként. A néprajzi szakirodalomban ismeretlen hely ezzel a művel az érdeklődés előterébe került. Ebben áll a mű és a szerző érdeme. Most egy olyan tájegységről kapunk tájékoztatást, ami híven tükrözi az eldugott, közúti forgalomtól távol eső magyar falu sorsát, egy unitárius közösség életének átalakulását száz év távlatában. Teszi mindezt konkrét források segítségével, anyakönyvek adatainak felhasználásával, saját gyűjtéseivel. Az írott dokumentumok, személyes megfigyelések, gyűjtések, visszaemlékezések révén a huszadik századi társadalmi folyamatokról kapunk sokrétű képet, szaknyelven szólva „változás-vizsgálatot”. Egyetlen faluról szól, de tanulságai egyetemes érvényűek, általánosíthatók.

A kultúránk alaposabb megismerése csak a részletek biztos tudásával lehetséges. Ezt kutatják a természettu-

dósok, ezért vállalkoznak a műalkotások, költemények minél szélesebb körű vizsgálatára az irodalmárok, ezért fordulnak a történészek a régi forrásokhoz, és ez hajtja terepmunkára a néprajztudomány képviselőit. A minél alaposabb tudás átadása készítette Adorjáni Rudolf Károlyt is kedves falujának néprajzi szempontú bemutatására, hogy az általános törvényszerűségek megfogalmazásához hozzájáruljon. A néprajztudomány alapvető célkitűzésével azonosulva az adott közösség életének lehető legteljesebb feltárása volt a célja. A családok, tájak, falvak, népcsoportok, korcsoportok megismerése legkülönbözőbb szempont szerint történhet. Adorjáni Károly a személyes megfigyelést választotta. Ahogyan nincs két egyforma ember, minden falunak saját arculata van még akkor is, ha távolabbról nézve a változás folyamata egyetemes irányt mutat. Adorjáni munkája egy 20. századi magyar falu életét követi nyomon mély humánus hozzáállással.

A falumonográfia a néprajzi módszerek régóta ismert fajtája. Legtöbbször a régmúltba vesző régészeti adaktól indulnak el, és csak fokról fokra

közelítenek a jelenhez, aztán a néprajzi kérdések mindegyikére kitérnek a házáépítés, gazdálkodás, népviselet, táplálkozási módok, népszokások, népdalok és minden folklór jelenségek témáira kitekintve. Adorjáni Rudolf Károly nem ezt a szokott utat választotta. Az anyakönyvet vette alapul – bár a régi 1920 előtti adatokat tartalmazó matrikulumokat elvitték innen is –, emellett a falu sajtságára figyelve a házak sorsszámának rendjében számol be minden egyes portáról, minden család életéről, előmeneteléről, gyarapodásáról vagy fogyásáról, elvándorlásáról, egyházhoz való viszonyáról. Ilyen falumonográfia még nem született. A néprajzi, társadalomváltozásra vonatkozó megfigyelések ebbe a rendbe illeszkednek hitelesen, tárgyyszerűen, mindig az adott esethez kapcsolódva. Adatközlések nyomán megismerjük az unitárius közösség mindennapi életét, a fizikai munka fontosságát, a papnak juttatott kepezés rendjét, az ünnepi ételek készítését, a szőlőművelés időigényes tevékenységét, a szénahordás „tudományát”, a rokoni kapcsolatok és a műrokonság intézményének alakulását, az iskola és az egyház irányító szerepét a sok egyéb mellett.

A monográfia adatai szerint a pipei családok legidősebb tagjai 1890-es években születtek, ők rendelkeztek azzal a tudással, hagyományos ismerettel, ami éltette a falut az áldozatok követelő világháborúk ellenére, országhatárok változásakor. A legtöbb

esetben 1990-ig követi nyomon a család sorsát, hova került a következő nemzedék, milyen szakmát választottak a szülőföld elhagyása után. Így mutatja be az elmúlt száz év változásait, három-négy generáció életét, a politikai döntések helyi vetületeit. A változás lassú folyamat. Ritkán arra is van példa, hogy egy-egy család hirtelen búcsúzik el a szülőföldtől. Az egész falut tekintve ma is többségében unitárius, mezőgazdasági orientáltságú, magyar nyelvű. Amikor Adorjáni Rudolf Károly elhagyta Pipét 368 embertől búcsúzott el, 1992-ben már csak 105-en éltek ott, ma még kevesebben. A templom ajtaja ritkán nyílik, mert a lelkész a szomszédos faluban, Szásznádason várja a híveket.

A szerző a társadalmi folyamatokat két nagy csoportba sorolja. A tények azt bizonyítják – írja Adorjáni –, hogy a szépen gyarapodó, hagyományokon fejlődő faluközösséget szétrobbantotta az 1959-től kezdődő erőszakos kollektivizálás. A mezőgazdaság kényszerű átalakítása nyomán a fiatalok elvándoroltak, megszűnt a falu megtartó ereje, és a demográfia irány kedvezőtlen lett. Adorjáni szerint itt található a meghatározó törésvonal. A homogén faluközösség életerős fejlődő képes vonulata lezárult 1959-ben, és ezt követi a gyors átalakulás. Ettől kezdve a mezőgazdaságból, szőlőművelésből élők hirtelen kollektív tagjaivá váltak, a földhöz és hagyományhoz való viszonyuk megváltozik. A tetterős

emberek, birtokos gazdák meghasonlottak, az utánuk következő generáció pedig elszakadt a földtől. Bért, juttatást kaptak azért, ami korábban a saját tevékenységük természetes következménye volt. A mezőgazdaság kollektivizálása nyomán megszűnt a hagyományos gazdálkodási mód alapja, a viszonylagos önállóság, amivel korábban rendelkeztek. A két háború közti nemzedék fő célja a földszerzés volt, a kollektivizálással elvesztették korábbi életcéljukat, életterüket. A földművelőkből bérmunkások lettek, függőségi helyzetbe kerültek. Ebből következően az előnyösebbnek tűnő foglalkozások után néztek az iparban vagy a szolgáltatói munkakörben. A föld értéke devalválódott, a földhöz való viszony átalakult, a földművelők megbecsülése hanyatlott. Kedvezőbbnek tűnt a szűk városi lakások által biztosított élet, mint a régi falusi otthonok megtartása. Megindult az elvándorlás, a falu lassú átalakulása, a házak elnéptelenedése, homogén kultúra felbomlása, a közösséget megtartó erő ernyedése. Az elszármazottak még hazajönnek az ősi fészekbe házasságot kötni, gyermeket keresztelni, végül a temetőben örök pihenőre lelni. Az elköltözött vagy éppen messzire szakadt egykori pipeiek még tisztelik az ősök, elődök érdemeit, de jövőjük nem kötődik sem a faluhoz, sem a közösséghez. Az otthonról hozott értékek a vallási, nyelvi identitásban, erkölcsi értékek fenntartásában élnek tovább. Ezt az átalakulási folya-

matot sok szeretettel, mély humánussal tárja elénk az egykori pipei lelkész.

Fiatalon érkezett Adorjáni Rudolf Károly Pipeére. Átélt a második világháborút és következményeit, a bécsi döntés alapján kialakult feszült helyzetet, de mégis, ifjú lelkészként 1947-ben tele volt bizalommal, segítőkészséggel, falu iránti rokonszenvvel. Képes volt új lendülettel egységbe kovácsolni a lelkeket, türelmes megértéssel segítette a válságba jutott családokat és tanítónő feleségével irányítójává lett a szellemi életnek. A Pipén eltöltött kilenc év az egyházi munkában is eredményes volt. Fiatalemberként értelmiségi hivatásra készült, de kész volt a kétkezi munkát megtanulni, hiszen a megélhetés feltételeit a lelkész is elsősorban két keze munkájával biztosította. Pipén születtek, nevelkedtek az Adorjáni gyerekek, és ifjú édesapaként sok-sok maradandó élményt gyűjtött a gyerekek révén is. Színjátszó csoportot szervezett feleségével, a falu tanítónőjével, a gyerekeket felkészítette a nyilvánosság előtti szereplésre, hitet, öntudatot plántált a tanítványokba. Erősítette az egyházhoz tartozás igényét. Keresztelés, esketés, temetés minden falubeli élményévé vált. A szertartás nem formális rítus volt, mert a prédikációkkal üzenetet vitt a falu minden lakosának. Az unitárius közösség régi szokásait elfogadta, és részt vállalt az eseményekben. A háborúban megfogyatkozott, a nehéz időket túlélte falubeliek új hittel, akarat-

tal élték munkás életüket. A jövőbe vetett hitet sok egyéb mellett bizonyította a gyermekszaporulat, az új házak építése iránti igény. A lélekszám gyarapodása új tanítót sürgetett. A tanító-lelkész házaspár személyes jó kapcsolata, lélekerősítő, példát mutató élete befolyásolta a falu életét, amit oly kedves, elismerő szóval nyugtázott a lelkész utód, Foris Géza, aki azt mondta, hogy ő is azok közé tartozott, akik lángot gyújtott és azt továbbadta. Idézte Reményik Sándor *Öröktűz* c. versét: „Egy lángot adok, ápolod, add tovább.”

Időközben eltelt bő 50 év, de az emlékezetben őrzött tudás mit sem veszített erejéből és az anyakönyvek, személyes élményeket rögzítő napló segítségével, az elszakíthatatlan emberi kapcsolatok erejével, az ismételt látogatásokon folytatott gyűjtések alapján megszületett egy minden korábbinál teljesebb kép Pipe életéről. Néhány néprajzi, művelődéstörténeti tanulmányban már korábban összegezte tudását, és érdeklődést váltott ki a Pipéről szóló monográfia. Örülök, hogy első között lehettem, akik elolvashatták, és ajánlhatják másoknak e művet, akik igénylik egy Kis-Küküllő menti unitárius falu életének megismerését. Olvasva a szöveget megelevenedik Pipe utcája, távolban a szőlőhegyek, a réten legelő bivalyok, a kaszálókon szénát gyűjtő emberek, pedig sajnos személyesen sohasem láthattam. Nagy ereje van ennek a könyvnek. Tudatosul az

utódokban a szülőföld iránti szeretet, az öröklött hit megtartásának igénye, az ősök erényeinek megbecsülése. Emellett azt is tudom, hogy az unitárius néprajz egyik legjelentősebb művelői közé emelkedett Adorjáni Rudolf Károly, hiszen az unitáriusok vallási életére jellemző tényeket tárta fel. Tudásával, élményei nyomán az eltűnt hagyományt írásba foglalta a következő nemzedék számára. Az életforduló szokásvilágát nem a látványosság alapján ismerteti, hanem a társadalmi kapcsolatrendszerre támaszkodva. Tények ismertetésével bemutatja honnan választották társukat az unitárius fiatalok, és mennyire őrizték meg hitüket, nyelvüket maguk és utódaik számára. Megismerjük a keresztelési szokást, a keresztszülői rendszer alakulását, a névadás változását, a templomi esküvő és házasságkötés rendjét, a temetési búcsúztatás igényét.

Egy falu életét elénk táró mű széles ívű társadalmi kép, ami mindenkinek szól, nemcsak a pipeieknek és a Pipéről elszármazottaknak, hanem minden magyarnak, minden erdélyinek, minden unitáriusnak, megannyi általánosítható tanulással. Adorjáni Rudolf Károly az unitárius lélek toleranciájával hirdeti azt az erőt, ami a szülőföldtől elszakadva is összetartja a közösséget és a helyállást erősíti.

Kríza Ildikó

néprajzkutató, az MTA doktora